

FRÁSÖGN

af fundum Evrópuráðsþingsins í Strassborg 23.–27. janúar 2023.

Af hálfu Alþingis tóku þátt í fundinum Bjarni Jónsson, formaður, Þórhildur Sunna Ævarsdóttir, varaformaður, Berglind Ósk Guðmundsdóttir, varamaður, og Björn Leví Gunnarsson, varamaður, auk Auðar Örylgisdóttur, sérfræðings í alþjóðamálum. Veitt var sérstök heimild til aukinnar þátttöku á vettvangi Evrópuráðsþingsins í formennskutíð Íslands í ráðinu, frá nóvember 2022 til maí 2023, sem gerði varaþingmönnum kleift að sækja þingfundi á tímabilinu.

Á dagskrá bar einna hæst umræða um skýrslu og tilmæli Evrópuráðsþingsins um leiðtogafundinn í Reykjavík, sem og umræða með knýjandi málsmeðferð um lagaleg sjónarmið og mannréttindaáhrif af árásarstríði Rússlands í Úkraínu. Katrín Jakobsdóttir, forsætisráðherra, og Annalena Baerbock, utanríkisráðherra Þýskalands, ávörpuðu þingið og venju samkvæmt flutti Marija Pejčinović Burić, aðalframkvæmdastjóri, þinginu skýrslu. Einnig fór fram kjör tveggja dómara til Mannréttindadómstóls Evrópu. Oddný Mjöll Arnardóttir var kjörin dómari fyrir Íslands hönd, fyrst íslenskra kvenna, og Anne Louise Haahr Bormann tók sæti Danmerkur við Mannréttindadómstólinn. Málefni Kósovó og Serbíu var til umfjöllunar undir sérstakri umræðu um aukna spennu á milli ríkjanna tveggja og einnig var fjallað um afleiðingar af lokun Latsjín-hliðsins sem tengir saman Armeníu og Nagorno-Karabakh í Aserbaísjan. Þá fór einnig fram sameiginleg umræða um þrjár kynjajafnréttisályktanir, um áskoranir Istanbúl-samningsins, um hlutverk karla og drengja í baráttunni gegn kynbundnu ofbeldi og um lausnir á þvinguðu hjónabandi. Í vikunni ræddi þingið jafnframt ályktanir og tilmæli um endurkomu Daesh-liða til aðildarríkja Evrópuráðsins, um kynferðislegt ofbeldi í átökum, um umhverfisáhrif stríðsátaka, um siðferðileg og menningarleg álitamál í tengslum við rakningaröpp, um eftirlitsstarf þingsins á síðasta ári, um framfylgd Moldóvu á skuldbindingum sínum gagnvart Evrópuráðinu, um mannréttindi í tengslum við sjálfvirk vopnakerfi og um OCEAN-fræðasamstarfið.

Þingið samþykkti tilmæli á grundvelli skýrslu Fionu O'Laughlin, þingkonu frá Írlandi úr flokkahópi frjálslyndra, um leiðtogafund Evrópuráðsins í Reykjavík 16.–17. maí. Með tilmælunum hvetur þingið ríkisstjórnir aðildarríkjanna 46 til þess að styrkja hlutverk ráðsins sem boðbera mannréttinda, lýðræðis og réttarríkis á tímum gríðarlegra áskorana. Þingið fór meðal annars fram á óskoraðan stuðning við Úkraínu og lagði til að aðildarríkin leiddu stofnun sérstaks dómstóls fyrir árásarglæpi Rússlands. Þá lagði þingið einnig til að ríkin tækju forystu um mikilvæg framfaraskref á sviði umhverfisverndar og styddu gerð lagaramma sem tryggði réttinn á hreinu, heilnæmu og sjálfbæru umhverfi. Bjarni Jónsson talaði fyrir hönd flokkahóps sameinaðra vinstri manna og tók sérstaklega undir tilmæli um að festa ætti í sessi lagalega bindandi ramma á leiðtogafundinum sem tryggði réttinn til heilnæms umhverfis. Slíkt mætti gera með stofnun sérstakrar nefndar um verndun umhverfisins, svokallaðar Reykjavíkurnefndar, í takt við Evrópunefnd um skilvirkara réttlæti (e. *European Commission for the efficiency of justice (CEPEJ)*). Þá lagði hann jafnframt áherslu á að styrkja stöðir lýðræðis, í takt við tilmæli þingsins, og benti í því samhengi á að undir forystu Íslands hefði ferlið verið opnað í fyrsta sinn og kallað eftir tillögum frá frjálsum félagasamtökum og einstaklingum varðandi umfjöllun og efnistak fundarins. Með því væri verið að hvetja almenning til þátttöku í stefnumótandi aðgerðum í aðdraganda leiðtogafundarins.

Oleksandra Matvíjtsjúk, framkvæmdastjóri Miðstöðvar borgaralegra réttinda (e. *Center for Civil Liberties*) í Úkraínu opnaði umræðu um lagaleg sjónarmið og mannréttindaáhrif af árásarstríði Rússlands í Úkraínu en samtökin voru ein af handhöfum friðarverðlauna Nóbels

árið 2022. Þórhildur Sunna tók til máls fyrir hönd flokkahóps jafnaðarmanna og lagði áherslu á mikilvægi þess að draga rússnesk stjórnvöld til ábyrgðar fyrir stríðsglæpi og að stærsti glæpurinn væri í raun stríðið sjálft. Brýnt væri að setja á fót sérstakan dómstól um glæpi gegn friði í Úkraínu. Refsileysi stæði stríðsglæpum og árásarstríðum fyrir þrifum. Hún sagði skýrsluna vera leiðarvísi til réttlætis og lagði áherslu á að hún yrði samþykkt á vettvangi þingsins. Að lokum ítrekaði hún stuðning sinn og síns flokkahóps við úkraínsku þjóðina sem sýndi af sér mikið hugrekki.

John Howell, formaður bresku landsdeildarinnar, kynnti skýrslu félagsmálanefndar um umhverfisáhrif átaka. Bjarni tók til máls undir þeim dagskrárlið og talaði fyrir því að rétturinn til heilnæms umhverfis yrði viðurkenndur sem sjálfstæð mannréttindi og að nauðsynlegt væri að horfast í augu við þá eyðileggingu sem stríðsrekstur hefði fyrir náttúru og vistkerfi viðkomandi svæða. Í skýrslunni væri að finna mikilvæga viðurkenningu á vistmorði (e. *ecocide*) sem glæp gegn mannkyni og aðgerðir sem ætlað væri að draga úr refsileysi fyrir slíkan glæp. Þá lagði hann til að leiðtogafundurinn í Reykjavík yrði nýttur til þess að marka fyrstu skrefin í þá átt.

Berglind tók til máls í umræðu um rakningarsmáforrit þar sem hún lagði meðal annars áherslu á mikilvægi þess að skoða hvort smáforritin stæðust persónuvernd og sagði áhyggjuleysi almennra borgara visst áhyggjuefni. Afar brýnt væri að tryggja að hvers kyns eftirlit af hinu opinbera gengi ekki þvert gegn grundvallarmannréttindum. Björn Leví tók í svipaðan streng í sömu umræðu og sagði að það væri einmitt á erfiðum tímum, þegar hvað mest væri í húfi varðandi mannréttindi, sem hvað erfiðast væri að standa vörð um þau. Nauðsynlegt væri að tryggja persónuvernd og auka á skyldu einkageirans og hins opinbera varðandi gagnsæi. Leiðbeiningar um notkun þyrftu að vera skýrar svo að tryggja mætti grundvallarmannréttindi.

Berglind tók einnig til máls í sameiginlegri umræðu um jafnréttismál þar sem hún talaði um mikilvægi Ístanbúl-samningsins og bakslagið sem finna mætti í baráttunni gegn kynbundnu ofbeldi. Hún minntist á ógnina sem stafaði af stafrænu kynferðisofbeldi og að þar væru ungar stúlkur í sérstökum áhættuhópi. Hún kom einnig inn á áherslur Íslands í formennsku sinni í Evrópuráðinu og fagnaði því að þar væru mannréttindi og jafnrétti sett á oddinn og ekki síst hlutverk karla og drengja í baráttunni gegn mismunun og misrétti.

Bjarni talaði fyrir hönd flokkahóps sameinaðra vinstri manna í umræðu um banvæn sjálfvirk vopnakerfi þar sem hann sagði mikilvægt að kalla eftir skýlausu banni við slíkum vopnakerfum þar sem þau væru ekki í samræmi við alþjóðalög og mannréttindi. Hann nefndi í þessu samhengi að Alþingi hefði lagt fram þingsályktunartillögu árið 2016 þar sem þingið lýsti yfir stuðningi við blátt bann gegn framleiðslu og notkun á slíkum vopnakerfum. Björn Leví tók einnig til máls undir þessum dagskrárlið og lýsti svipaðri afstöðu til málsins þar sem hann vitnaði meðal annars í kvikmyndina *Tortímandann* um dómsdaginn sem nálgast þegar menn og vélar myndu berjast. Björn Leví taldi tækniþróunina í raun óumflýjanlega en lagði áherslu á að beiting hennar væri valkvæð. Hann lagði því fram breytingartillögur með það að markmiði að skýra enn frekar mikilvægi mannglegrar aðkomu í allri ákvarðanatöku um notkun og beitingu á þessum banvænu sjálfvirku vopnakerfum. Þá tók Björn Leví einnig til máls í umræðu um *OCEAN*, opið tengslanet Evrópuráðsins fyrir fræðimenn, þar sem hann talaði fyrir mikilvægi þess að til staðar væri öflugt net fræðimanna sem væri byggt á grunngildum Evrópuráðsins og gæti staðið vörð um akademískt frelsi.

Á þessum fyrsta þingfundi ársins fór fram kosning venju samkvæmt til forseta Evrópuráðsþingsins og var Tiny Kox, öldungadeildarþingmaður frá Hollandi og meðlimur í flokkahópi sameinaðra vinstri manna, endurkjörinn forseti þingsins með 175 atkvæðum gegn 44. Kox hlaut nokkuð óvænt mótframboð frá Oleksandr Merezhko, þingmanni frá Úkraínu og meðlim í flokkahópi hægri manna.

Samhliða þingfundum fundaði Íslandsdeild með Katrínu Jakobsdóttur, forsætisráðherra, og Ragnhildi Arnljótsdóttur, fastafulltrúa Íslands gagnvart Evrópuráðinu. Fyrir hönd Íslandsdeildar sótti Björn Leví Gunnarsson, varamaður, fund með forseta þingsins í Kósovó. Þórhildur Sunna Ævarsdóttir, varaformaður, var skipuð í sérfræðinganefnd laga- og mannréttindanefndar um beitingu refsiréttar í þágu umhverfisverndar og þá sat Bjarni Jónsson, formaður, einnig fund framkvæmdastjórnar þingsins.

Frekari upplýsingar má nálgast hjá ritara Íslandsdeildar og á vefsvæðinu <https://pace.coe.int/en/>.